

Alfredas BUMBLAUSKAS
Alfonsas EIDINTAS
Antanas KULAKAUSKAS
Mindaugas TAMOŠAITIS

LIETUVOS ISTORIJA kiekvienam

Penktasis papildytas leidimas

Sudarytojas ir dalykinis redaktorius
Alfonsas EIDINTAS

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras
Vilnius, 2026

Išleido Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.

Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras yra struktūrinis
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos padalinys,
savo leidybine veikla padedantis įgyvendinti bibliotekos misiją
būti Lietuvos žinių erdve, kuriančia vertę visuomenei.

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų
informacinės sistemos (LIBIS) portale ibiblioteka.lt

© Alfredas Bumblauskas, 2026

© Alfonsas Eidintas, 2026

© Antanas Kulakauskas, 2026

© Mindaugas Tamošaitis, 2026

© Albertas Broga, apipavidalinimas, 2026

© Saulius Bajorinas, viršelis, 2026

© Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, 2026

ISBN 978-5-420-01902-3

Turinys

Santrumpos / 10

Sudarytojo pratarmė / 12

I skyrius

LIETUVA – VIDURIO AR RYTŲ EUROPOS DALIS? / 19

Alfredas Bumblauskas

VAKARIETIŠKAS LIETUVOS ISTORIJOS MATMUO / 19

Lietuva ties Vakarų ir Rytų riba / 20

Ryčiausias Vakarų kultūros kraštas / 24

Kodėl Senoji Lietuva, arba LDK, virto lenkakalbe? / 26

Kodėl kaimynai savinasi Lietuvos istoriją? / 31

Lietuvos vardo kilmė ir sampratos likimas / 33

„Tikroji Lietuva“ ir jos regionai / 38

Pagrindiniai Lietuvos istorijos įvykiai ir lūžiai / 46

Lietuvos istorijos kryžkelės, šlovės, gedulo ir gėdos dienos / 51

Kuo ši istorija skiriasi nuo Maironio ir Adolfo Šapokos istorijų? / 53

Didysis Lietuvos istorijos naratyvas (pasakojimas) ir jo variantai / 55

Mažieji naratyvai, arba alternatyvos / 56

Ką tūkstantmetė Lietuva praneša pasauliui / 61

Ką apie Lietuvą pasakoja naujausioji istorija? / 61

Krikščioniškojo Tūkstantmečio idėja / 62

II skyrius

SENOJI LIETUVA / 64

Alfredas Bumblauskas

SENOVĖS BALTAI IR LIETUVOS VALSTYBĖS ATSIKIRADIMAS / 64

Pagonybė ir Lietuvos atsiradimas 1009 metais / 65

Kodėl istorikai nekalba apie aisčių civilizaciją? Ar jos gyvavimo neliudija seniausia gyvoji kalba? / 70

Lietuvos valstybė valdant Mindaugui ir jo karūnacija 1253 metais / 70

Kur karūnavosi Mindaugas?

Kodėl baltarusių istorikai teigia, kad Naugarduke? / 74

Gediminaičių dinastijos iškilimas / 75

PAGONIŲ KARALYSTĖ. LIETUVOS KRIKŠTAS / 79

Algirdo didvalstybė / 81

Lietuva stačiatikiškos Rusijos erdvėse / 83

Lietuvos krikštas – Europos formavimosi pabaiga? / 86

VYTAUTO IMPERIJA / 90

Vytauto laikų permainos / 90

Žalgirio mūšis / 92

Kas būtų buvę, jei būtų pralaimėtas Žalgirio mūšis?

Kaip pavyko atsilaikyti? / 96

Šventasis valdovas / 102

Kodėl Vytautas neįkūrė universiteto ir nevertino Palangos? / 105

LDK KELIJE VAKARŲ LINK / 107

Christianizacija (krikščioninimas) ir šv. Kazimieras. Gotika / 108

Raštija / 111

Renesansas ir Reformacija / 115

III skyrius

LENKIJOS IR LIETUVOS VALSTYBIŲ SĄJUNGA / 118

Alfredas Bumblauskas

ABIEJŲ TAUTŲ RESPUBLIKA / 118

Liublino unija / 119

LDK Baroko Europoje. Bajoriškoji demokratija / 122

Valstybinė religija ar dešimt konfesijų? / 126

Kuo Vilnius primena Jeruzalę? / 127

Tautos, kalbos, raštijos / 130

Vilniaus universitetas / 136

Kas bendra tarp Vilniaus universiteto, barokinių erdvių
ir žydų sėslumo ribos? / 140

Ryčiausia ir šiauriausia Europoje baroko architektūra / 141

Ar tikrai miegojome XVII–XVIII amžiuje, kaip sakė Maironis? / 142

Gaonas ir „Šiaurės Jeruzalė“ / 143

PIRMOJI DEMOKRATINIŲ BŪDŲ PRIIMTA KONSTITUCIJA
EUROPOJE IR JOS PANAIKINIMAS / 145

Apšvieta ateina į LDK / 145

Gegužės Trečiosios Konstitucija ir Abiejų Tautų Tarpusavio Įžadas / 151

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos sunaikinimas / 154

Už ką aukštinti Gegužės Trečiosios Konstituciją, jei ji sunaikino
Lietuvos valstybingumą? / 158

IV skyrius

LIETUVA RUSIJOS IMPERIJOJE (1795–1915) / 162

Antanas Kulakauskas

BANDYMAI ATKURTI VALSTYBĘ (1795–1864) / 162

Rusų tvarka ir Lietuvos visuomenė amžių sandūroje.

„Napoleono epochos viltys“ / 162

Žlungančių lūkesčių epocha. 1830–1831 m. sukilimas / 169

Nikolajaus I keršto politikos replėse / 174

Baudžiavos galas ir 1863–1864 m. sukilimas / 177

Etninių lietuvių (ir žemaičių) tautinis kultūrinis sąjūdis.

Vyskupo Motiejaus Valančiaus fenomenas / 182

RUSINIMO POLITIKA IR NAUJOSIOS LIETUVOS GENEZĖ

(1864–1915) / 189

Rusinimo politika ir Lietuvos visuomenė 1864–1904 metais / 191

„Lietuviais esame mes gimę, lietuviais norime ir būti“ / 196

Lietuvos autonomijos klausimas / 200

Po 1905-ųjų – kova dėl Lietuvos ateities / 202

V skyrius

NEPRIKLAUSOMA LIETUVOS VALSTYBĖ

(1918–1940) / 209

Alfonsas Eidintas

KOVA DĖL VALSTYBĖS ATKŪRIMO 1918–1920 METAIS / 210

Lietuvių planai – nuo autonomijos iki Nepriklausomybės / 210

Kodėl tokia svarbi Lietuvos Taryba ir jos nutarimai? / 224

1918 m. Vasario 16 d. Nepriklausomybės Aktas / 225

Versalio sistemoje / 232

Steigiamasis Seimas skelbia Lietuvos Respubliką / 237

Taika su Sovietų Rusija (1920 m. liepos 12 d. sutartis) / 243

Paskutinis federacijos su Lenkija sumanymas / 247

Kodėl Poliui Himansui nepavyko sujungti Lietuvos ir Lenkijos? / 249

VALSTYBINĖS TAUTOS TAPSMAS / 254

Lietuva įgyja jūrų uostą – Klaipėdos prisijungimas 1923 metais / 254

Kairiųjų demokratija ir 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas / 259

Prezidentas Antanas Smetona ir ministras pirmininkas

Augustinas Voldemaras / 266

Antano Smetonos ir Juozo Tūbelio tandemas / 272

Lietuvos piliečiai žydai ir lenkai / 280

Nepriklausomybės karta / 284

TRIJŲ KAIMYNIŲ ULTIMATUMŲ ERA / 292

Lietuva ir Lenkija: santykiai be santykių / 292

Pirmasis Europoje nacių teismas ir Klaipėdos praradimas / 296

Neutralumo politika ir Molotovo–Ribentropo paktas / 303

1940 m. SSRS ultimatas ir sovietinė okupacija / 306

VI skyrius

LIETUVA SOVIETINĖS IR NACISTINĖS
OKUPACIJŲ METAIS

(1940–1990) / 311

Mindaugas Tamošaitis

STALINO IR HITLERIO GNIAUŽTUOSE / 311

Lietuvos sovietizacija / 312

Sovietų represijos ir 1941 m. Birželio sukilimas / 316

Lietuvos žydų sunaikinimas – Holokaustas / 320

Nacių savivalda – lietuvių savismauga / 325

ATGAL Į SSRS / 329

Nacistinę okupaciją keičia sovietinė / 329

Karas po karo: lietuvių partizanai / 333

Poststalinizmas, LKP lietuviėjimas / 339

Ekonomikos susovietinimas / 340

Kultūra kompartijos tarnystėje / 345

Švietimas ir rusifikacijos bandymai / 348

Lietuvos diplomatinė tarnyba ir išeivija / 350

Nesitaikstanti visuomenė / 356

VII skyrius

DAINUOJANTI REVOLIUCIJA

(1988–2004) / 363

Mindaugas Tamošaitis

SU SĄJŪDŽIU UŽ LIETUVĄ / 363

Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdis 1988–1990 metais / 363

Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas / 368

Belaukiant tarptautinio Lietuvos pripažinimo / 373

Vejantis Vakarų Europą / 379

Santykiai su kaimynais ir transatlantinė integracija / 386

VIII skyrius

VALSTYBĖS RAIDĄ NUO 2004 METŲ / 395

Alfonsas Eidintas

PASIEKIMAI IR IŠŠŪKIAI / 395

Užsienio politikos pokyčiai / 396

Valstybės energetinis saugumas / 401

Narystės Europos Sąjungoje ir NATO nauda / 402

Seni ir nauji rūpesčiai, įskaitant emigraciją / 405

Pabaiga / 414

Literatūra plačiau pasiskaityti / 416

Iliustracijų šaltiniai / 419

Asmenų rodyklė / 421

Sudarytojo pratarmė

Kiekviena karta rašo ir apibendrina nueitą kelią istorijoje, remdamasi sukauptais šaltiniais bei puoselėjamomis vertybėmis parengia savo vertinimą ir parodo požiūrį į svarbius anais laikais įvykius bei procesus. Šioje nedidelės apimties knygoje pabandysime atsakyti į Lietuvos žmoniems svarbiausią klausimą: kaip atsirado šiuolaikinė Lietuva ir kodėl mūsų valstybė yra ne atsitiktinumų ar šalutinių aplinkybių rezultatas, o ne vieną šimtmetį brandintas vaisius, tautos apsisprendimu grįstas savarankiškumo kelias ir užtarnautas atpildas už kiekvieno lietuvių, aukojusio save, savo gyvenimą, darbus, kartais net gyvybę, nuopelnas. Galiausiai, nepriklausoma Lietuvos valstybė – nuolatinės visų piliečių kovos už Laisvę ir Nepriklausomybę laimėjimas.

Istorija – tai atmintis. Suvokimas, kad be tautos atminties nebus ir tautos ateities, nėra naujas, jis atsispindi dar 1859 m. lietuvių švietėjo Mikalojaus Akelaičio žodžiuose, rašytuose lenkų literatui Juzefui Ignacui Kraševskiui (Józef Ignacy Kraszewski; 1812–1887): „**Tautos istorija turi būti kiekvieno piliečio lūpose, ir tuomet tauta bus nemirtinga.**“ Būtent šis žinojimas įkvėpė Lietuvos šviesuolius (Simoną Daukantą, Joną Mačiulį-Maironį ir kitus) įamžinti savo šalies praeitį raštu.

Apibendrinamojo pobūdžio istorijos darbų nestokojame – Lietuvos istorikai rašo studijas, monografijas, knyga po knygos leidžiama Lietuvos istorijos instituto mokslininkų rengiama daugiatomė *Lietuvos istorija*. Lietuvių istoriografija, pasaulinio istorijos mokslo dalis, būdama laisva ir nevaržoma prievarta primestų ideologinių doktrinų, toli pažengė per pastarąjį ketvirtį amžiaus, o visa akademinė tyrinėtojų bendruomenė pasiekė puikių rezultatų. Jie ir leidžia pagal šiandieninio suvokimo bei vertinimo kriterijus visiems pasaulio lietuviams glaustai papasakoti apie pagrindinius Lietuvos valstybės raidos kelius, žinotinus kiekvienam šalies piliečiui.

Profesorius Alfredas Bumblauskas I skyriuje pabrėžia nūnai žymaus vokiečių istoriko Aleksandro Demanto (Alexander Demandt) iškeltą

būtinybę rašant istoriją kelti ir klausimą „kas būtų, jeigu būtų“ – šis klausimas padėjo suformuluoti idėją, kad alternatyvus mąstymas, galimybės ir tikimybės kategorijos yra istoriko darbo pamatas. Alternatyviai mąsto kiekvienas veikiantis ir savo krašto istoriją siekiantis suprasti žmogus, kuris ieško istorinius reiškinius lėmusių priežasčių hierarchijos. Tačiau šiame darbe pateikdami alternatyvas nepiktinaudžiausime, ir ne tik dėl to, kad vienus ar kitus reiškinius iš jėgos pozicijų nulėmė didesnės ir stipresnės valstybės. Alternatyvų svarstymas tampa vis svarbesnis aptariant prieštaringai tebevertinamus reiškinius ir įvykius, dėl kurių nuolat vyksta diskusijos. Mat ne visuomet tikrų alternatyvų turėjome – tęsiantis ginčams, kad viskas būtų pakrypę kitaip, jei Lietuva 1940 m. birželio 15 d. būtų pasipriešinusi ir nepriėmusi sovietų ultimatumo, reikia pasakyti, kad anuomet alternatyvų beveik nebuvo – Lietuva vis tiek būtų buvusi okupuota, nes karinė ir diplomatinė SSRS mašina jau buvo paruošta invazijai, o sovietai būtent Lietuvą apkaltino karinėmis provokacijomis (sprendžiant pagal Suomijos pavyzdį, labai tikėtina, kad sovietai iš Maskvoje esančių lietuvių komunistų būtų sudarę kokią nors „Liaudies demokratinę vyriausybę“), taigi alternatyvios pasekmės būtų buvusios labai panašios į realias. Žinoma, buvo garbingesnių išeičių – galimybė bent jau protestuoti, įvardyti SSRS agresiją, vyriausybei pasitraukti į užsienį. Tačiau dažnai pernelyg uolios diskusijos dėl alternatyvų lemia tai, kad, pavyzdžiui, dėl 1940 m. birželio vidurio įvykių pasekmių prezidentas Antanas Smetona lieka kaltesnis nei šalį okupavusi SSRS... Alternatyvias diskusijas dalis istorikų taip mėgsta, jog netgi susidaro įspūdis, kad originaliomis išvadomis ir įžvalgomis bei tarptautinių žodžių srautu neretai tik maskuojamas selektyvus archyvinės medžiagos panaudojimas, o pateikiami argumentai neįtikina dėl juos paremiančių faktų stokos.

Remdamiesi gausiais šaltiniais, dokumentais ir visų kartų istorikų tyrinėjimais užsibrėžėme tikslą parengti lengvai skaitomą, tiesos ir atvirumo kriterijais grįstą trumpą Lietuvos valstybės istoriją, skirtą įvairiems skaitytojams: moksleiviams ir studentams, mokytojams ir dėstytojams – kiekvienam piliečiui, kuris kryptingai ir jau ne vieną dieną domisi savo valstybės istorija. Tokiems skaitytojams ir pabandėme glaustai išdėstyti ilgą, pergalingą, kartais sudėtingą ar net tragišką Lietuvos istoriją. Neslėpsime ir nenutylėsime savų klaidų ar klystkelių – juos reikia žinoti, nes mūsų istorijoje pasitaikė visko. Svarbiausia – parodyti, kad dramatiškuose ir sudėtingose situacijose Lietuvos valstybės kūrėjai, esant natūralioms ar primestoms valstybinėms santvarkoms, būdami kartu

su šalies žmonėmis, vesdami juos per okupacijų duobes ir atkurtos Nepriklausomybės įkalnes bei nuokalnes, nuo pat Lietuvos vardo pirmojo paminėjimo vienoje Europos kronikoje 1009 m. iki Lietuvos tapimo visateise Europos Sąjungos nare 2004 m. rūpinosi valstybės sukūrimu ir jos išlikimu, žmonių gyvenimo bei kūrybinėmis sąlygomis ir sudėtingomis tarptautinėmis aplinkybėmis.

Šią knygą parašė daugeliui žinomi istorikai, patys paskelbę jau ne vieną studiją, monografiją. Senosios lietuvių valstybės – Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos – raidą nagrinėjo Vilniaus universiteto profesorius **Alfredas Bumblauskas** (parašė I, II ir III skyrius), jis apžvelgė ne tik Lietuvos vardo kilmę, bet ir jos istorijos svarbą regionui bei visai Europai. Be to, prof. A. Bumblauskas gyvai, šmaikščiai aptaria ir svarbius mūsų istoriografijos raidos klausimus, išskiria įvairius Lietuvos istorijos naratyvus (pasakojimus) ir parodo, kuo ši istorija skiriasi nuo kitų, kodėl ji rašoma kitokia ir kodėl ji neišvengiamai turi skirtis nuo ankstesniųjų pasakojimų – kiekvienas laikotarpis rezga savo pasakojimą, arba pagrindinį naratyvą. Klausimų ir atsakymų forma prof. A. Bumblauskas drąsiai susikauna su išoriniais bei vidiniais istorijos mokslo „demonais“, atakuojančiais kai kurias jo išvadas ir įžvalgas, išskiria labiausiai rūpimus bei visuomenę dominančius klausimus, užduodamus istorikams, ir į juos atsako. Šio leidinio sudarytojas ir dalykinis redaktorius neslėpė, kad prof. A. Bumblauskas buvo sunkiausiai „suvaldomas“, mat jis – itin produktyvus autorius, kurio gyvą, poleminių stilių nelengva redaguoti, nes profesorius neretai vis sugrįžta prie jau minėtų faktų ar siužetų fragmentų, ypač kai plačiai aptaria ne tik naratyvus (pasakojimus), bet ir paradigmas (paradigma – teorinių ir metodologinių prielaidų, kuriomis remiasi konkretus mokslinis tyrimas, visuma, kitaip – pavyzdys iš istorijos, panaudotas kam nors įrodyti, palyginti).

Lietuvių gyvenimą Rusijos imperijoje 1795–1915 m. (IV skyrius) aprašo profesorius **Antanas Kulakauskas**. Jis parodo Skaitytojui šiuolaikinės lietuvių tautos formavimosi ir atgimimo ištakas. Unikali situacija – Rusijos imperijos valdomoje Lietuvos visuomenėje, kurioje dominuoja lenkų kalba, prof. A. Kulakauskas įžvelgia prisikeliančią lietuvių tautą. Ji per kultūrinę veiklą ir nacionalinį išsivadavimo judėjimą padeda aukštosios kultūros gimtąja kalba kūrimo pagrindus.

Šiuolaikinės Lietuvos kaip tautinės valstybės, kuri susiklosčius palankioms tarptautinėms aplinkybėms gyvavo pirmiausia lietuvių tautos pastangomis, atkūrimo procesą ir Nepriklausomybės dvidešimtmetį (1918–1940 m.) apžvelgė profesorius **Alfonsas Eidintas** (V skyrius). Jis yra

ir laikotarpio po Lietuvos narystės ES ir NATO, t. y. nuo 2004 m. iki šių dienų, apžvalgos (VIII skyriaus) autorius.

Po 1940 metų įvykusius dramatiškus įvykius – sovietinės, nacistinės ir vėl sovietinės okupacijų laikotarpį, komunistinio režimo politiką ir pasipriešinimą vienpartiniam diktatui, vykusį iki Nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., taip pat mūsų šalies raidą iki 2004 m. apibendrino dr. Mindaugas Tamošaitis (VI ir VII skyriai).

Šio darbo sudarytojo ir dalykinio redaktoriaus užduotis buvo parengti patogią skaityti knygą, koordinuoti knygos rengimo ir redagavimo darbus ir, deja, kur įmanoma, trumpinti tekstą (nepažeidžiant autorinių teisių). Be to, sudarytojas turėjo struktūriškai suvienodinti keturis skirtingų autorių pasakojimo būdus, kai kada padėti autoriams sukurti sąsajas, kad visas pasakojimas būtų sklandus ir patrauklus Skaitytojo akiai. Stengtasi išvengti ir kai kurių siužetų pasikartojimo, o svarbiausia buvo pasiekti, kad tekstas būtų nesunkiai skaitomas įvairiausio amžiaus ir išsilavinimo skaitytojams, jau susipažinusiems su Lietuvos istorija. Reikia pasakyti, kad dėl ribotos knygos apimties atsisakyta detalesnių skirsnų ekonominei, socialinei ir kultūrinei raidai aptarti, statistikos, daugelio lentelių ir kitokių aprašų. Juos smalsus istorijos mylėtojas ras plačios apimties akademiniuose veikaluose, monografijose, studijose. Tokia trumpo Lietuvos istorijos pasakojimo kaina, kurią autoriai privalėjo sumokėti, kad savo pasakojime galėtų nuosekliai apibūdinti Lietuvos valstybės raidą, jos indėlį į regiono ir visos Europos istoriją bei šalies žmonių ryžtą kurti, saugoti ir puoselėti savo valstybę.

Žinoma, nuo 1990 m. Nepriklausomybės atkūrimo ši knyga nėra pirmas bandymas aprėpti visą Lietuvos istoriją. Jų būta – apžvalginės Lietuvos istorijas (tiesa, kiek didesnės apimties už šį pasakojimą) yra parašę Vanda Daugirdaitė-Sruogienė, Bronius Makauskas, Zigmantas Kiaupa ir kiti istorikai. Beje, 2012 m. Lietuvai perėmus pirmininkavimą Europos Sąjungos Tarybai, keturi šio darbo autoriai Lietuvos užsienio reikalų ministerijos iniciatyva parašė trumpą *Lietuvos istoriją* (Lietuvos istorijos įvykiai joje baigiami 2004 metais). Tai buvo proginė knyga, skirta dovanoti ES pareigūnams, šalių delegacijoms, kad jie sužinotų, iš kur ir kaip atsirado Lietuvos valstybė, todėl lietuviškas tos knygos tekstas buvo skubiai išverstas ir išleistas anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų, lenkų ir rusų kalbomis. Daug kam patikusi knyga susilaukė vertimų ir jau yra išleista latvių, baltarusių, albanų, bengalų, japonų ir ukrainiečių kalbomis, ją ruošiamasi versti į kinų kalbą, o versiją anglų kalba buvo patikėta pagerinti kitiems vertėjams, taigi pasirodė ir antrasis knygos anglų kalba

leidimas. Baigę šį projektą likome patenkinti jo rezultatais ir nusprendėme eiti toliau: rašėme ją iš naujo, praplėsdami kai kurias temas, kai ką patikslindami ir papildydami. Taigi besidomintiems Lietuvos valstybės raida skaitytojams parengėme dar vieną trumpai ir nuosekliai pateiktą Lietuvos istoriją, panašią į jau minėtą 2012 m. knygą.

Auditorijose, susitikimuose su visuomene, į kuriuos dažniausiai susirenka žingeidūs skaitytojai, išgirstame priekaištų istorikams, kad istorijos, netgi remiantis tais pačiais faktais, rašomos labai jau skirtingos – esą istorikai neretai rašo „taip, kaip reikia“, o ne pasakoja, kaip buvo iš tiesų. Iš dalies tokia pastaba yra pagrįsta, nes pagal įvairių politinių jėgų užsakymus parengtų istorijos tekstų būta nuo senų laikų. Kartais net sakoma, kad istoriją rašo nugalėtojai. Tačiau istorijos rašymą visų pirma lemia dar ir tai, kad skirtingų epochų istorikai rėmėsi nevienodais šaltiniais, o juk išvados daromos pasitelkiant jų kuo daugiau. Tačiau pasitelkti kuo daugiau įvairių šaltinių trukdė tai, kad jie buvo išsimėtę įvairiose valstybėse, sovietmečiu ilgą laiką nebuvo galimybės nevaržomai keliauti po Vakarų šalis, įsigyti reikiamos literatūros. Be to, patys istorikai pagal savo išsilavinimą, pažiūras, požiūrį į šaltinius ir jų žinojimą visuomet buvo skirtingi, skyrėsi jų surinktų faktų interpretacijos ir išvados. Suprantama, kad istorikus veikė to ar kito meto politika, įvairios socialinės ir kultūrinės aplinkybės – jie irgi yra savo laikmečio visuomenės nariai. Grįžtant prie naratyvų (pasakojimų), reikia pasakyti, kad, pavyzdžiui, visiems žinomą Adolfo Šapokos redaguotos *Lietuvos istorijos* naratyvą veikė viena nepaprastai svarbi aplinkybė – tuo metu lietuvių visuomenei skaudžiausias dalykas buvo tas, kad Vilnius priklauso Lenkijai, t. y. nuo atsikuriančios Lietuvos valstybės buvo atplėšta sostinė ir vyko lietuvių kova dėl Vilniaus. Taigi A. Šapokos istorija „natūraliai“ ieškojo lietuvių lenkakalbėje LDK ir Vilniuje, ją visų pirma buvo kovojama su lenkais dėl sostinės Vilniaus. Dabar, kai Vilniaus klausimas yra išspręstas, valstybinės sienos patvirtintos sutartimis, šios knygos autoriams kova dėl mūsų sostinės jau yra tik istorijos mokslo objektas. Dėl to šioje knygoje, naujai suvokiant LDK bajoriškos visuomenės, savo noru vartojusios lenkų kalbą, aktualijas, nebėra tokios svarbios ir lietuvių paieškos lenkakalbėje XVIII–XIX a. lietuvių bajorijoje.

Kartais tai, kas buvo itin aktualu vieno laikmečio visuomenei, šiandien gali būti vos beprisimenama ar netgi nelengvai suvokiama. Dėl to šiuolaikinį Skaitytoją gali stebinti 1919–1920 m. jau nepriklausomos Lietuvos spaudoje pasirodydavę raginimai įstaigose kreiptis ir

kalbėti tik lietuviškai; kad 1922–1923 m. Seime bei spaudoje piktintasi ir reaguota į tai, kad Lietuvos miestuose jaunimas teploja lenkiškus bei žydiškus gatvių pavadinimus ir skelbimus, taip juos lietuvindami. Mūsų laikų Skaitytoją gali nustebinti ir tai, kad po 1927 m. net kelis metus Lietuvos valdžiai, policijos ir saugumo pajėgoms nerimą kėlė *plečkaitininkai* ir jų spaudos platintojai – kas čia per *plečkaitininkai*, gali stebėtis šiandienos visuomenės atstovas, ryte iš savo vonios kambario pasiuntęs *selfi* pasauliui, paskui *patvytinęs* lakią grotuotą frazę, *pafeisbukinę* gausiems internetiniams draugams savo nuostabą ir iš kelių staiga *pasiguglinusių linkedinininkų* tą pat sekundę gavęs reikiamą, bet trumpą atsakymą. Kitaip tariant, svarbios ano meto aktualijos šiandien gali būti visiškai pamirštos ar netgi nereikšmingos ir net nevertos žinoti. Bėgant amžiams gyvenimas keičiasi, keičiasi visuomenė, istorija ir istorikai – dėl to istorijos mokslo rašymu (istoriografija) domimasi specialiai, ji taip pat yra tyrinėjama. Tad I skyriuje skaitytojas ir supažindinamas su buvusiais ir esamais istorijos vertinimais, pagrindiniais naratyvais.

Suprantama, kad pagrindinis dėmesys šioje knygoje skirtas šiuolaikinei Lietuvos istorijai. Todėl knygos autoriams labiausiai rūpėjo lietuviškai kalbančios valstybės kūrimosi ir raidos procesai, žinoma, nepamirštant ir seniausiųjų laikų istorijos įtakos. Neatsitiktinai kone prieš kiekvieną skyriaus pavadinimą sudarytojas pateikia žymių žmonių, mokslininkų mintis apie lietuvių kalbos grožį, archajiškumą, skambesį ir jos didelę svarbą kalbotyros mokslui. Juk lietuviai nepaprastai sunkiai kovodami už savo kalbą, jos teises, galimybę kurti savo kultūrą gimtąja kalba, susiklosčius palankioms tarptautinėms aplinkybėms, galiausiai atkūrė valstybingumą jau kaip lietuviškai kalbanti nacija, arba modernioji tauta.

Lietuvos valstybė ir lietuvių kova už savo valstybę yra svarbiausia šios knygos tema, nes Laisvė ir Nepriklausomybė nėra duotybė, jas reikia išsikovoti, o tam reikia rasti ne tik vidinių jėgų, bet ir palankumo bei paramos užsienio šalyse, gauti tarptautinį pripažinimą, toliau puoselėti ir stiprinti savo valstybę. Ši knyga nėra šlovinanti, veikiau ji apžvalginė, apibendrinamoji Lietuvos valstybės istorija – knygos autoriai nevengia ir kritinių, kartais ironiškų pasvarstymų dėl politikų priimtų vieno ar kito sprendimų, paminėdami ir alternatyvas, t. y. kokie kiti sprendimai galėjo (ar tikrai negalėjo) būti priimti.

Lietuvos istorija tokia įdomi, kad autoriams niekuomet nekilo abejonė, jog rašant knygą ji galėtų susidėlioti kitokia. Visi žino – rašyti

trumpai ir įdomiai sunkiausia, o netgi ir trumpoje šalies istorijoje ištis nelengva išvengti minties pasikartojimų, vienu sakiniu nusakyti sudėtingiausią procesą ar virtinę daug ką nulėmusių įvykių. Tai suvokdami stengėmės, dirbome kaip mokėdami, o savo darbą paliekame vertinti Gerbiamajam Skaitytojui.

Dėkojame visiems, kurie rengiant šią knygą mums padėjo ir patarė (Vytautui Žaliui, Raimundui Lopatai, Alvydui Jokubaičiui, Vytautui Radžvilui ir kitiems), pateikė reikiamas iliustracijas (Mangirdui Bumblauskui, Eugenijui Peikšteniui, Lietuvos centrinio valstybės archyvo direktoriui Daliui Žižiui ir jo vadovaujamam kolektyvui). Taip pat esame dėkingi leidėjams, šio leidinio kalbos redaktoriui Mindaugui Karaciejui, dailininkams Albertui Brogai ir Sauliui Bajorinui, maketuotojui Dariui Šimkūnui.

Alfonsas Eidintas